

Hisse Senedi Alım-Satım Kazançlarının Vergilendirilmesi: ABD Örneği ve Alınabilecek Dersler¹

Ercan TÜRKAN²

Planlama Uzmanı - DPT

— Giriş:

Türkiye'de gündeme gelen vergi reform tasarıları menkul sermaye iratlarının vergilendirilmesi ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmektedir. 1997 yılı sonunda tartışmaya açılan vergi paketi üzerinde de en çok tartışılan konu hisse senetlerinin değer artış kazançlarının vergilendirilmesi olmuştur, olmaya da devam edeceği anlaşılmaktadır.

Bu çalışma, ABD'de bu tür kazançların nasıl bir vergilendirme rejimine tabi tutulduğunun ortaya konulması ve Türkiye'de vergi tasarısı ile getirilmek istenen yeni sistemin Amerikan örneği ile karşılaştırılması amacını taşımaktadır.

— ABD'de Hisse Senedi Değer Artışlarının Vergilendirme Rejimi:

ABD'de hisse senedi değer artış kazançları, diğer gelir türleri gibi vergi matrahına dahil edilmekte ve vergilendirilmektedir. Vergilendirmede uzun vadeli değer artışlarına bazı ayrıcalıklar tanınmakta ve bu suretle yatırım gelirleri ile spekülatif gelirler arasında farklılaşma yaratılması amaçlanmaktadır. Değer artış

1 Bu çalışmanın sorumluluğu yazarına ait olup, Devlet Planlama Teşkilatı'nın görüşlerini yansıtmaz.

2 Devlet Planlama Teşkilatı, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Finansman Dairesi Başkanlığı, Planlama Uzmanı

kazancının gerçek kişiler ve kurumlar tarafından elde edilmesine bağlı olarak vergilendirme rejiminde farklılıklar da sözkonusudur.

Aşağıda *gerçek kişilerin* sözkonusu gelirlerine uygulanan vergilendirme rejimi detayları ile incelenecek, kurumlarla olan farklılıklar daha sonra ortaya konulacaktır.

— *Kısa ve Uzun Vadeli Değişimleri:*

Amerikan sisteminde değer artış kazançları kısa ve uzun vadeli olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Kısa vadeli kazançlar, hisse senetlerinin bir yıldan kısa süreli elde tutulmalarından sağlanan değer artış kazançları olarak tanımlanırken, uzun vadeli kazançlar bir yıldan uzun süreli elde tutulan hisse senedi değer artış kazançları olarak belirlenmektedir. ABD'de kısa ya da uzun vadeyi belirleyen elde tutma süresinin zaman zaman değişikliğe uğradığı izlenmektedir. 1977 yılına kadar altı ayın üzerinde elde tutma uzun vade olarak tanımlanırken, 1977 yılında yapılan bir değişiklikle uzun vade bir yılın üstünde elde tutma olarak benimsenmiştir. 1984 yılında bu süre tekrar altı aya indirilmiş, ancak bu düzenleme uzun sürmemiş ve 31 Aralık 1987 tarihinden itibaren elde tutma süresi uzun vade anlamında bir yıla çıkarılmıştır.

Amerikan vergi sistemi, değer artışlarını (capital gains) kısa/uzun vadeli olarak sınıflandırdığı gibi, değer azalışlarını da (capital loss) kısa ve uzun dönemli kayıplar olarak ikili bir ayırımı tabi tutmaktadır.

— *Vergi Matrahının Tespiti:*

Vergilendirme Amerikan sisteminde net gelir üzerinden yapılmakta, diğer bir deyişle değer artışları ve azalışları konsolide edilmekte ve net değer vergi matrahını oluşturmaktadır.

Hisse senedi alım satım işlemleri neticesinde elde edilen değer artış ya da azalışları dört başlık altında toplanmakta, daha sonra bu dört başlık esas alınarak netleştirme işlemi yapılmaktadır. Bunlar;

- Kısa vadeli değer artış kazançları (*short-term capital gains, STCG*),
- Kısa vadeli değer azalışları (*short-term capital loss, STCL*),
- Uzun vadeli değer artış kazançları (*long-term capital gains, LTCG*)
- Uzun vadeli değer azalışları (*long-term capital loss, LTCL*),

Bu sınıflandırmadan sonraki aşama; (1) *net kısa vadeli* değer artış kazancı ya da kaybının, (2) *net uzun vadeli* değer artış kazancı ya da kaybının hesaplanmasıdır.

— Net *kısa vadeli* değer artışı / azalışı;

- STCG-STCL > 0 ise *net kısa vadeli* değer artışı (NSTG),
- STCG-STCL < 0 ise *net kısa vadeli* değer azalışı (NSTL),

— Net *uzun vadeli* değer artışı / azalışı;

- LTCG-LTCL > 0 ise *net uzun vadeli* değer artışı (NLTG),
- LTCG-LTCL < 0 ise *net uzun vadeli* değer azalışı (NLTL).

— Vergilendirme Rejimi:

Kısa ve uzun vadeli değer artış ya da azalışları yukarıdaki gibi tespit edildiğinde, vergi matrahı açısından altılı bir kombinasyon ortaya çıkmaktadır. Söz konusu kombinasyonlar ve vergilendirme rejimi aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablodan da görüldüğü gibi, Amerikan vergi sisteminde kısa vadeli net değer artış kazançları, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin diğer gelirler gibi vergilendirilmektedir. Buna karşılık uzun vadeli net değer artışları azami yüzde 28 oranında vergilendirilebilmektedir. Bu durum ise özellikle yüzde 28'in üzerinde vergilendirilebilir gelire sahip mükelleflere ayrıcalık tanınması anlamına gelmektedir.

Tablo: 1— Hisse Senedi Değer Artış Ya da Azalışlarının Vergilendirilmesi

Kombinasyonlar	Netleştirme Sonrası Kalan	Açıklama	Vergilendirme Rejimi
1. NSTG>NLTL	NSTG fazlası	Kısa vadeli değer artış kazancı	Diğer gelirler gibi vergilendirilmektedir.
2. NLTG>NSTL	NLTG fazlası	Uzun vadeli değer artış kazancı	Normal vergi tarifesi kullanılıyor, fakat vergi yükü % 28'i
3. NSTG/NLTG	NSTG veya NLTG	Kısa veya uzun vadeli değer artış kazancı	Kısa vadeli kazançlar diğer gelirler gibi, uzun vadeli gelirler ise vergi yükü % 28'i aşmayacak şekilde vergilendiriliyor.
4. NSTL > NLTG	NSTL fazlası	Kısa vadeli değer kaybı	3000 \$'a kadar indirim imkanı tanınıyor.
5. NLTL > NSTG	NLTL fazlası	Uzun vadeli değer kaybı	3000 \$'a kadar indirim imkanı tanınıyor.
6. NSTL > NLTL	NSTL veya NLTL	Kısa veya uzun vadeli değer kaybı	3000 \$'a kadar indirim imkanı tanınıyor. İndirimde öncelik NSTL'ye veriliyor.

Amerikan gelir vergisi tarifesi incelendiğinde uzun ve kısa vadeli sözkonusu kazançlar arasında, diğer bir deyişle "yatırım" amaçlı hisse senedi alımı ile "spekülatif" amaçlı hisse senedi alımları arasında yapılan ayrımcılık daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Tablo : 2— Gelir Vergisi Tarifesi

Vergi Dilimleri	Vergi Oranı (%)
Birinci tranş	15
İkinci tranş	28
Üçüncü tranş	31
Dördüncü tranş	36
Beşinci tranş	39.6

Görüldüğü gibi kısa vadeli değer artış kazançları diğer gelir unsurları gibi yüzde 39.6 oranına kadar vergilendirilebilmekte, buna karşılık uzun vadeli sözkonusu kazançlarda azami vergi oranı ikinci tranşa isabet eden yüzde 28'lik vergi oranı ile sınırlandırılmaktadır.

Amerikan sisteminde netleştirme sonrasında oluşan zararların sınırsız indirimi sözkonusu olmayıp, 3000 dolarlık bir limit sözkonusudur. Bu tutarın üzerindeki zararlar indirim konusu yapılamamakta, sonraki yıllara ertelenmektedir.

— *Vergilendirme Rejiminde Yapılan Son Değişiklikler:*

1998 yılında vergilendirilecek değer artış kazançlarının vergilendirme rejiminde 1997 yılında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler iki başlık altında özetlenebilir.

- 28 Temmuz 1997 tarihinden itibaren elde edilen sermaye kazançlarında uzun vadeli kazanç tanımı için gerekli elde tutma süresi 12 aydan 18 aya çıkarılmış ve 18 ayın üzerinde elde tutma süresiyle doğan değer artış kazançlarında azami vergi oranı yüzde 28'den yüzde 20'ye çekilmiştir. 12 aydan uzun olmakla birlikte 18 aydan az süreyle elde tutulan hisse senetlerinden elde edilen değer artış kazançları, eskiden olduğu gibi azami yüzde 28 oranında vergilendirilmeye devam edecektir.

- Gelir vergisi tarifesinin ilk gelir dilimi kadar gelire sahip olan mükelleflere yeni bir ayrıcalık tanınarak, bu mükelleflerin uzun vadeli değer artış kazançları üzerindeki vergi yükü de yüzde 15'den yüzde 10'a indirilmiştir.

— *Enflasyondan Arındırma:*

Geçmiş dönemlerde tam bir enflasyon düzeltilmesi anlamında olması bile, değer artışlarının bir bölümü vergi dışında bırakılmıştır. Örneğin 1942-1981 döneminde değer artışlarının yüzde 50'si indirim konusu yapılabilmekte iken,

Haziran 1981-Aralık 1986 döneminde mükelleflere değer artış kazançlarının yüzde 60'ını vergi matrahlarına dahil etmeme hakkı verilmiştir. Ancak sözkonusu uygulama 1986 yılında çıkarılan vergi kanunu ile kaldırılmış olup, mevcut uygulamada böyle bir indirim hakkı sözkonusu değildir.

— *Kurumların Sermaye Kazançlarında Vergilendirme Rejimi:*

Sermaye kazançlarının tanımı, elde tutma süreleri ve netleştirme prosedürü konusunda gerçek kişiler ile kurumlar arasında herhangi bir farklılaştırma sözkonusu değildir. Ancak kurumların elde ettiği uzun vadeli sermaye kazançları diğer gelirler gibi vergilendirilmekte, düşük oranlı vergilendirme sözkonusu olmaktadır. Diğer bir deyişle kurumların kısa ya da uzun vadeli sermaye kazançları arasında herhangi bir farklılık gözetilmemekte, sözkonusu gelirler diğer gelirlere dahil edilerek aynı oranda vergilendirilmektedir.

Değer azalışları nedeniyle ortaya çıkan zararların (capital losses) vergilendirme rejiminde ise kurumlar için farklı bir uygulama sözkonusudur. *Gerçek kişilerde* cari yıl gelirlerinden 3000 dolarlık bir indirim yapılabilme ve indirim konusu yapılamayan kısmın ise limitsiz olarak ileriye taşınması (carried forward) mümkün iken, *kurumlarda* değer azalışlarından doğan zararların geriye doğru üç yıl taşınarak (carried back) iade alınması, bu şekilde indirilemeyen kısmın ise beş yıla sınırlı olmak üzere ileriye doğru taşınması (carried forward) mümkün olabilmektedir. Kurumlarda ileriye ya da geriye taşınma normal gelirlerden mahsup şeklinde değil sermaye kazançlarından mahsuplaşma şeklinde olabilmektedir.

Örneğin "X" kurumunun 1993'de 4.000\$, 1994'de 3.000\$, 1995'de 2.000\$ sermaye kazancı elde ettiği, buna karşılık 1996 yılında 10.000\$ bir sermaye zararı olduğu varsayıldığında vergilendirme şöyle olmaktadır. 1993-95 döneminde şirket sermaye kazancı elde ettiği için, bu gelirleri diğer gelirlerine dahil edilerek aynı oranda vergilendirilmiştir. 1996 yılında zarar sözkonusu olduğu ve bu tür zararların normal gelirlerden indirimi mümkün olmadığı için, 10.000\$'lık zararın cari yıl diğer gelirlerden mahsup edilmesi sözkonusu olamayacaktır. Ancak şirket 10.000\$'lık bu zararını 1993-95 dönemindeki toplam 9.000\$'sermaye kazançlarına 1993 yılından başlamak üzere mahsup edebilmektedir. Kalan 1.000\$'lık zararı ise 1997-2001 döneminde elde edeceği sermaye kazancından mahsup edilebilecektir. Bu beş yıllık dönemde kurum sermaye kazancı elde edemezse, 1.000\$'lık zarar mahsup edilememiş olarak kalacaktır.

— *Değer Artış Kazançlarının İzlenmesinde Aracı Kurumların Rolü:*

Amerikan vergi sisteminde değer artış kazançlarının tespit edilmesi önemli olduğu kadar, yukarıda ifade edildiği gibi bu tür kazançların kısa ya da uzun vadeli olarak ayrıştırılması da son derece önem taşımaktadır.

Bürokratik yönü yoğun olan bu süreçte vergi mükelleflerini rahatlatan unsur, bu tür hesaplamaların ve sınıflandırmanın aracı kurumlar tarafından yapılması

zorunluluğudur. ABD'de aracı ya da finansal kurumların mükelleflerin menkul kıymet gelirleri ile ilgili olarak yaptıkları "raporlama" hizmeti vergi matrahının belirlenmesini kolaylaştırıcı bir unsur olmaktadır. Finansal kuruluşların her yıl "Yıl Sonu Özeti" (Year End Summary) adı altında yolladıkları raporlar ve Amerikan Vergi İdaresinin (IRS) belirlediği formatlarda yollanan bilgilendirici formlar, sistemi ve sistemin izlenmesi kolaylaştırıcı rol üstlenmektedir. IRS tarafından içeriği belirlenen formlar, finansal kuruluşlar tarafından mükelleflere kanun gereği her yıl 31 Ocak tarihine kadar yollanmak durumundadır. Aynı formların bir diğer nüshası da aracı kurum tarafından IRS'e gönderilmektedir.

Söz konusu formlar Amerikan vergi literatüründe 1099-DIV ve 1099-INT ve 1099-B olarak adlandırılmaktadır. 1099-DIV formu yatırım fonları kar payları da dahil olmak üzere hisse senetleri kar paylarını, 1099-INT formu ise mevduat, tahvil, hazine bonusu faiz gelirleri vb. gelirleri, 1099-B formu ise hisse senedi alım satımlarını rapor etmekte kullanılmaktadır. Bu raporlama yukarıda da ifade edildiği gibi mükellef ve IRS olmak üzere iki yönlü yapılmaktadır.

Aracı kurum tarafından mükellefe ve vergi idaresine yollanan 1099-B formu ve aracı kurumların yılsonu raporları; işlem tarihleri, hisse senedi adı, ne kadarlık bir değer artış kazancı ya da kaybının olduğu, bu değer artış kazançları ya da kayıplarının kısa vadeli mi yoksa uzun vadeli mi olduğu, bu tür gelirlerden daha önce herhangi bir stopaj yapıp yapılmadığı, elde edilen gelirin vergiye tabi olup olmadığı gibi bilgileri içermektedir.

Söz konusu formlar mükellefe kolaylık sağlaması açısından olduğu kadar, aynı formların bir kopyasının Amerikan vergi dairesine de yollanması nedeniyle vergi kayıp ve kaçığını önlemesi açısından önemli rol oynamaktadır. Bu rol bankaların veya aracı kurumların vergi denetim birimi gibi çalışarak raporlama yapmasından kaynaklanmaktadır. Bu raporlama "sosyal güvenlik numarası" (social security number) ya da vatandaşlık numarası ile ilişkilendirildiği için, vergi idaresinin veri bankası oluşturması ve bu verileri mükellef beyanlarında çapraz kontrol aracı olarak kullanması mümkün olabilmektedir.

Hisse senedi alım ve satımlarında vergi numarasının aracı kuruma ibraz edilmemesi durumunda yüzde 31 oranında bir vergi kesintisi (backup withholding) yapılmaktadır. Söz konusu kesinti, vergi numarasının kullanılmamasını cezalandırıcı mahiyettedir. Vergi numarası kullanılmadan yapılan işlemler, bu suretle yüksek oranlı bir peşin vergiye muhatap olmakta, ödenen söz konusu stopaj beyanname verilme aşamasında mahsup edilmektedir.

Mükellefe yollanan söz konusu formların üzerinde, bu belgelerin önemli olduğu, bir nüshasının IRS'e yollandığı, bu formlarda yer alan gelirlerden beyan edilmesi gerekenlerin beyan edilmediği takdirde bu durumun IRS tarafından tesbit edilebileceği ve bu takdirde cezaya muhatap olunacağını ifade eden bir "uyarı yazısı" da yer almaktadır.

Elde ettiği kar payı, değer artış kazancı, faiz vb. gelirlerinin yıllık özeti hakkında IRS ile aynı anda bilgilendirildiğini bilen bir mükellefin, düşük beyanda bulunma olasılığı da asgariye çekilmiş olmakta, bu ise vergi kayıp ve kaçakların ya da kayıt dışılığı büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır.

—Türkiye’de Hisse Senedi Değer Artışlarının Vergilendirilme Rejimi ve Öngörülen Değişiklikler:

— *Mevcut Vergilendirme Sistemi:*

Borsada kayıtlı olanlar ile ivazsız olarak iktisap edilenler hariç olmak üzere, gerçek kişilerin menkul kıymetlerini iktisap tarihinden başlayarak 1 yıl içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarmaları halinde sağladıkları kazancın bir takvim yılında belirli bir tutarı aşan kısmı, değer artış kazancı olarak tanımlanmakta ve vergiye tabi olmaktadır. Öte yandan, gerçek kişilerin menkul kıymetlerini 31.12.1999 tarihine kadar menkul kıymet alım-satımına yetkili bankalar, aracı kurumlar aracılığıyla elden çıkarmaları halinde, sağladıkları kazançlar gelir vergisinden istisna edilmektedir.

Kurumlarda ise böyle bir istisna sözkonusu olmayıp, kurumların veya ticari bir işletmenin aktifine kayıtlı hisse senetlerinin (borsaya kote edilmiş olanlar da dahil olmak üzere) elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar ticari kazanç olarak vergilendirilmektedir. Ancak kurumlarda değer artış kazancının bazı şartlar dahilinde enflasyondan arındırılması sözkonusu olabilmektedir. Buna göre, menkul kıymet alım-satımı ile devamlı uğraşanlar hariç olmak üzere bilanço esasına göre defter tutan mükelleflerin, en az iki yıl süre ile aktiflerinde tuttıkları iştirak hisselerinin elden çıkarılmasında değer artış kazancı, bunların iktisap edildiği ve elden çıkarıldığı yıllar hariç olmak üzere maliyet bedelinin her takvim yılı için yeniden değerlendirme oranında artırılması suretiyle tespit edilmektedir.

Gerek gerçek kişilerde ve gerekse kurumlarda değer azalışlarından doğan zararların, diğer faaliyetlerden oluşan zararlar gibi 5 yıl süreyle ileriye taşınması mümkün değildir.

Özet olarak, Türkiye’deki mevcut uygulamada gerçek kişilerce elde edilen değer artış kazançları vergi dışında bırakılırken, kurumların sözkonusu gelirleri vergilendirilmektedir. Ancak, kurum tarafından iki yılın üzerinde elde tutulan hisse senetlerinin satışından doğan değer artış kazançları enflasyondan arındırılmaktadır. Değer azalışlarından doğan zararlar ise ileriye taşınamamaktadır.

— *Vergi Tasarısı ile Getirilen Yeni Düzenlemeler:*

TBMM’ne sunulan vergi tasarısı ile hisse senetlerinin vergilendirilmesi konusunda Türk vergi sisteminde köklü değişiklikler yapılmakta ve gerçek kişilerce hisse senetlerinden sağlanan değer artış kazançlarının 1.1.1999 tarihinden itibaren vergilendirilmesi amaçlanmaktadır. Kurumların değer artış

kazançlarının vergilendirme rejiminde ise herhangi bir değişiklik öngörülmektedir.

Vergi tasarısının diğer kazanç ve iratları düzenleyen 41,42,43 ve 52 inci maddelerine göre;

- Hisse senedi değer artış kazançlarının vergilendirilebilmesi için bir takvim yılı içinde elde edilecek kazancın asgari ücretin yıllık brüt tutarının üç katını aşması gerekmektedir.
- Aynı yıl içinde birden fazla menkul kıymet alınıp satılması halinde, bunların kazancı birlikte hesaplanacak ve alım satımın birinden doğan zarar diğerinin karından mahsup edilecektir. Mahsuplaşmaya rağmen hisse senedi değer azalışlarından doğan bir zarar sözkonusu ise, zararların indirim konusu yapılması ya da gelecek yıllara aktarılması mevcut uygulamada olduğu gibi mümkün olamayacaktır.
- Hisse senetlerinin elden çıkarılmasında iktisap bedeli, elden çıkarılan mal ve hakların, elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere Toptan Eşya Fiyat Endeksindeki artış oranında artırılarak tespit edilecektir. Örneğin Mart 1999'da alınan bir hisse senedi Mayıs 1999'da elden çıkarıldığında, Mayıs ayı hariç tutulacak ve sadece Mart, Nisan ayları için değer artış kazancının iki aylık enflasyon oranında arındırılması sözkonusu olacaktır.
- Enflasyondan arındırma yukarıdaki gibi endeksleme yapılmak suretiyle yapılabileceği gibi, yeniden değerlendirme oranının devlet tahvili ve hazine bonusu ihalelerinde oluşan bileşik ortalama faiz oranına bölünmesi suretiyle Maliye Bakanlığı'nca tespit edilen indirim oranının uygulanması suretiyle de yapılabilecektir.
- Bir yıldan fazla elde tutulan hisse senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlar vergiden istisna edilmektedir.
- Bu düzenlemelerin yürürlüğü 1.1.1998 olarak belirlenmektedir. Ancak, Gelir Vergisi Kanununa eklenen geçici 46 ncı maddede, 1.1.1999 tarihinden önce iktisap edilen ve menkul kıymetler borsasında işlem gören hisse senetlerinin bu tarihten sonra elden çıkarılması halinde bunların maliyet bedeli olarak 1998 yılının son işlem gününde borsada oluşan ortalama fiyatın esas alınacağı belirtildiği için, değer artış kazançlarının vergilendirilmesi fiilen 1.1.1999 tarihi itibarıyla başlatılmış olmaktadır.

— Benzerlik ve Farklılıklar:

Vergi tasarısında ilk göze çarpan husus, değer artış kazançlarında Amerikan sisteminde olduğu gibi kısa ve uzun dönem ayırımı yapılmasıdır. Getirilen sistemin Amerikan sisteminden ayrılan tarafı, bir yıldan uzun süreli elde tutmalardan sağlanan kazançların Amerikan sisteminde düşük oranda

vergilendirilmesi sözkonusu iken, vergi tasarısında tamamen vergi dışında bırakılmasıdır.

Tablo: 3— Gerçek Kişiler Açısından Sistemlerin Karşılaştırılması

	Amerikan Sistemi	Türk Vergi Tasarısı
Kısa/Uzun Dönem Ayırımı	Var	Var
Uzun Dönem Tanımı	1 yıldan uzun süreli elde tutuşlar	1 yıldan uzun süreli elde tutuşlar
Kısa Dönemli Kazançlarda Vergilendirme	Diğer gelirler gibi vergilendiriliyor	Diğer gelirler gibi vergilendiriliyor
Uzun Dönemli Kazançlarda Vergilendirme	Düşük oranlı vergilendiriliyor	Yok
Enflasyon Düzeltmesi	Yok	Var
Zararların Karlara Mahsubu	Var	Var
Net Zararların İndirimi	3000\$ ile sınırlı olmak üzere var	Yok
Üçüncü Kişiler Tarafından Raporlama	Var	Yok

Amerikan sisteminde enflasyondan arındırma sözkonusu değilken, vergi tasarısı ile getirilen sistemde menkul kıymetin elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere enflasyondan arındırma sözkonusudur.

Ayrıca Amerikan sisteminde netleştirme sonrasında zarar oluşması durumunda 3000 dolara kadar bir indirim imkanı tanınmakta ve indirilemeyen bölüm gelecek yıllara aktarılabilen iken, vergi tasarısı ile getirilen sistemde zararların indirim konusu yapılması sözkonusu değildir.

Kurumların vergilendirme rejimlerindeki temel benzerlik, kısa ve uzun vade ayırımı yapılmaksızın değer artış kazançlarının diğer gelirler gibi vergilendirilmesidir. Enflasyondan arındırma ve zararların ileriye taşınması konusunda ise farklılıklar sözkonusu olmaktadır. Amerikan sisteminde kurumların hisse senedi alım-satım faaliyetlerinden doğan zararları, sadece değer artış kazançlarından mahsup etmek şartıyla geriye doğru üç yıl, ileriye doğru beş yıl taşıma imkanı sözkonusudur. Türk vergi sisteminde ise ileriye ya da geriye doğru bir taşıma sözkonusu değildir. Buna karşılık Amerikan sisteminde değer artış kazançlarının

enflasyondan arındırılması söz konusu değilken, Türk vergi sisteminde kurumların iki yılın üzerinde elde tuttukları iştirak hisselerinin elden çıkarılması halinde yeniden değerlendirilme oranında bir endeksleme söz konusudur.

— ABD Örneğinden Alınabilecek Dersler:

ABD örneğinden çıkarılacak en önemli ders, değer artış kazançları da dahil olmak üzere menkul sermaye iratlarının üçüncü kişiler tarafından raporlanması uygulamasıdır.

Amerikan vergi idaresi finansal kurumlara çok önemli görevler yüklemekte ve bu kurumları mükellefin ve vergi idaresinin adeta bir danışmanı olarak kullanmaktadır. Finansal kurumlar bir yandan mükellefin söz konusu gelirlerini tespit etmesinde çok önemli rol alırken, diğer yandan vergi idaresine yaptıkları bilgilendirme nedeniyle yerel vergi denetim bürosu gibi bir işlev görmektedirler.

Benzeri bir sistemin, sadece hisse senedi değer artış kazançları için değil, tüm menkul sermaye iratları için Türkiye'de de oluşturulmasının son derece yararlı olacağı düşünülmektedir.

Vergilemede eşitlik ve adalet ilkelerinden hareket edilerek vergi tasarıların oluşturulması, her zaman uygulamadaki sorunlara çözüm üretilmesi anlamına gelmemektedir. Bu açıdan vergi tasarısı ile adil de olsa yeni vergi getirmekten ziyade, getirilecek yeni verginin uygulama altyapısının oluşturulması daha önemlidir.

Mevcut altyapı veri alındığında, Türkiye'de finansal kurumların Amerikan örneğindeki gibi bir işlevi aksaksız yerine getirmelerinin çok zor olduğu düşünülmektedir. Finansal kurumların bu işlevi yerine getirmeleri mümkün olsa bile, mali idarenin raporlama sonucunda oluşan verileri çapraz kontrollerde kullanmaya yönelik yeterli bir altyapısının henüz mevcut olmadığı bilinmektedir.

Yeterli altyapının oluşturulması; Bankalar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu vb. yasalarda değişiklik yapmayı, tek vergi numarasının kullanım alanlarının belirlenmesi, tek vergi numarasının ekonomik aktivitenin izlenme ve raporlama aracı olarak kullanılması ile ilgili özel bir kanunun çıkarılması gibi konuları kapsadığı gibi, finansal kurumların ve merkezi vergi idaresinin teknolojik olarak donanım ihtiyacının tamamlanmasını da beraberinde getirmektedir.

— Geçici Çözüm Olarak İşlem Vergisi:

Raporlama altyapısının tam olarak oluşturulmadığı bir ortamda, doğru ve dürüst mükellefler enflasyondan arındırılmış kazançlarını tam ve eksiksiz olarak beyannamelerine dahil etmeyi sürdürecektir, buna karşılık mükelleflerin bir bölümü diğer gelirlerinin beyanında yaptıkları gibi, sistemin dışında kalma yönündeki çabalarını sürdürmeye devam edeceklerdir. Dolayısıyla, raporlama süreci tamamlanmadan değer artışlarının vergilendirilmesinin vergi sisteminde zaten varolan adaletsizliği daha da derinleştirmenin ötesinde bir işlev üstlenmeyeceğine inanılmaktadır.

Bu açıdan, yeterli altyapı oluşturuluncaya kadar hisse senedi alım satım kazançlarının beyan yoluyla değil, düşük oranlı bir işlem vergisi uygulamak suretiyle vergilendirilmesinin daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

İşlem vergisi borsada yapılan alım satımlar üzerine sabit oranlı olarak konulan bir vergi (aracı kurumların yürüttüğü komisyonlar gibi) olarak tanımlanabilir. İşlem vergisi kar/zarar ayırımı gözetmediği, adaletsiz olduğu, sermaye maliyetini artırdığı vb. nedenlerle eleştirilse de, spekülasyonları azaltıp kurumsal yatırımları teşvik ettiği, fiyat dalgalanmalarını azalttığı gerekçeleriyle savunulan ve bir çok ülkede uygulanana gelen bir vergi türüdür. Ayrıca Türkiye'de yeterli altyapı oluşturuluncaya kadar uygulanacak olması, bu vergi türü için yapılan itirazları da ortadan kaldırmış olacaktır.

— Genel Değerlendirme:

TBMM gündeminde bulunan vergi tasarısının vergi tabanının genişletilmesi ni ve buna karşılık Türkiye'de kayıtdışı ekonominin temel nedenlerinden birisi olan yüksek vergi oranlarının düşürülmesini hedef aldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, hisse senedi değer artış kazançlarının da vergi matrahına dahil edilerek reel değerler üzerinden vergilendirilmesi yaklaşımı, doğru bir yaklaşım olarak görülebilir.

Hisse senedi değer artışlarının beyan suretiyle vergilendirilmesi teorik olarak doğru bir seçenek gibi görülsede, yeterli altyapının oluşmaması ve oluşmasının da zaman alacağı gibi nedenlerle uygulamada başarılı olma şansının düşük olduğu düşünülmektedir. Esas olan ABD'de olduğu gibi bir raporlama ağının kurulması ve bu tür gelirlerin daha sonra beyan esas alınarak vergilendirilmesidir.

Hem kolay uygulanabilir bir vergi olması, hem de borsanın günlük işlem hacimleri bilindiği için denetim imkanının kolay olması nedeniyle, yeterli altyapı oluşturuluncaya kadar işlem vergisinin daha uygun bir seçenek olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

— Deloitte & Touche LLP, *The 1997 Tax Act: Capital Gains*, Internet web page: <http://www.dtonline.com/promises/chap2>.

— Everett, John O., Richard Boley, William A. Duncan, Robert W. Jamison (1992), *HBJ Federal Tax Course*.

— IRS- *Important Changes for 1997*, Internet web page: <http://www.irs.ustreas.gov/indinfo/impchgs>.

— IRS (1994), *1040 Forms and Instructions*, Department of the Treasury.

— Joint Economic Committee, US Congress, *The Economics Effects of Capital Gains Taxation*, Internet web page: <http://www.house.gov/jec/fiscal>.

— KPMG, *Taxpayer Relief Act of 1997 Booklet*, Internet web page: <http://www.us.kpgm.com/taxact/booklet>.

— Prali, James W., Jane O. Burns, William N. Kulsrud (1992), *Corporate, Partnership, Estate and Gift Taxation*, Irwin Taxation Series.